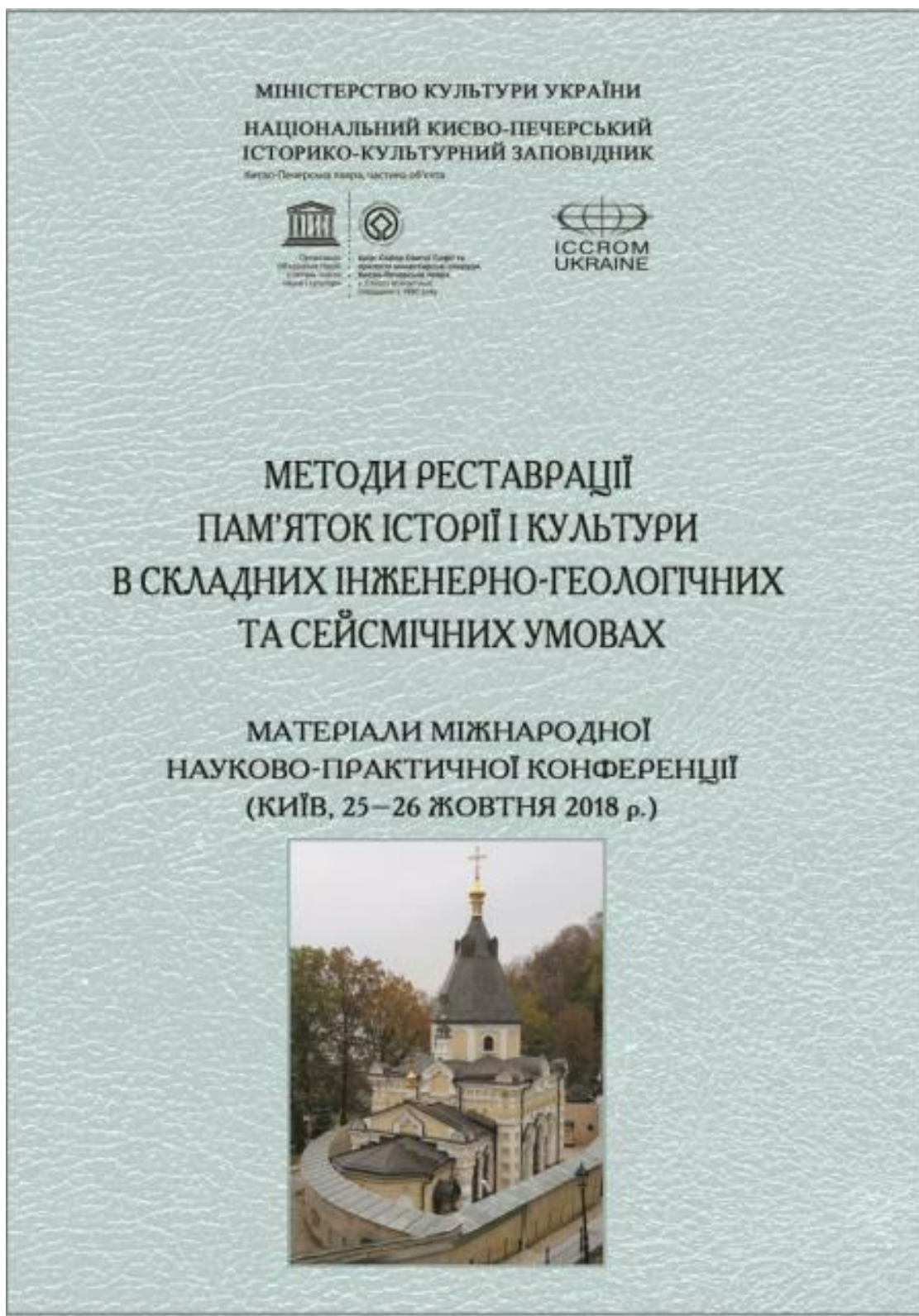

Харлан О.В. Відновлені об'єкти фортифікацій Новобогородицької фортеці в м. Дніпро як основа концепції регенерації у визначенні основних розпланувальних вузлів для створення туристичної інфраструктури та принципів їх вирішення // Методи реставрації пам'яток історії і культури в складних інженерно-геологічних та сейсмічних умовах. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25-26 жовтня 2018 р.) / Упоряд. А. Є. Антонюк. – Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, ICCROM України, Видавництво «Фенікс», 2018. - С. 126-136;

ЗМІСТ

<i>Антонюк А. Є., Романченко О. Д.</i> Архітектурно-конструкційні рішення щодо забезпечення стійкості Підпірної стіни Верхньої лаври	5
<i>Бойко І. П., Буряк В. І., Міщенко О. Г., Новіков К. Г., Сахаров В. О.</i> Сучасні методи збереження пам'яток історії й прилеглих територій	13
<i>Дьомін М. М., Прусов Д. Е.</i> Оцінка ризиків перетворення міських територій в історичних ареалах зі складними інженерно-геологічними умовами	19
<i>Івашко О. Д.</i> Обґрунтування проектних пропозицій щодо ревіталізації колишнього пивоварного заводу Ріхерта з урахуванням специфіки ґрунтів на ділянці	26
<i>Куїдер Р.</i> Обґрунтування специфіки формотворення мечетей Алжиру сейсмічними умовами країни	39
<i>Kuśnierz-Krupa D., Kobylarczyk Ju., Krupa M.</i> Extension of a historical object versus geological conditions of the area on the example of the former «Sokół» building in Nowy Targ	52
<i>Лісеній О. М., Мар'єнков М. Г., Калюх Ю. І., Червинський О. Я.</i> Науково-технічний супровід проекту реставрації будівлі Старої біржі в м. Одеса	59
<i>Матвеев І. В., Моїсеєнко В. М., Анкянець Н. Ю., Бень О. В., Соболев Ю. О.</i> Причини деформування та захист і збереження пам'ятки архітектури національного значення ХІ ст. Іллінської церкви в м. Чернігів. Досвід експлуатації об'єктів на схилах	66
<i>Молочкова Н. М., Ніщук Л. О.</i> Збереження пам'яток ансамблю Софійського собору в умовах негативного впливу внаслідок проведення масових заходів	73
<i>Орленко М. І.</i> Проблеми і методи реставрації пам'яток архітектури, історії і культури в складних інженерно-геологічних умовах. Досвід корпорації «Укрреставрація»	79
<i>Raprzysa K.</i> Inkan historical architecture in the negative natural environmental impacts	102

<i>Парахненко І. С., Цурик С. А.</i> Сучасні підходи та досвід моніторингу технічного стану об'єктів історичної та культурної спадщини	109
<i>Суханов В. Г., Шелюгин А. И.</i> Актуальные вопросы сохранения аутентичности реставрируемых объектов – памятников архитектуры в условиях г. Одесса	113
<i>Терновий В. І., Молодід О. С., Іщук О. С.</i> Надання санаційних властивостей реставраційній цем'янковій штукатурці компонентним складом	117
<i>Терновий В. І., Іщук О. С., Власков В. Б.</i> Підсилення фундаментів Онуфріївської башти Києво-Печерської лаври	122
<i>Харлан О. В.</i> Відновлені об'єкти фортифікацій Новобогородицької фортеці в м. Дніпро як основа концепції регенерації у визначенні основних розпланувальних вузлів для створення туристичної інфраструктури та принципів їх вирішення	126
<i>Черевко І. А.</i> Важливість детального вивчення інженерно-геологічних умов для прийняття виважених рішень під час реставрації об'єктів культурної спадщини на прикладі пам'яток архітектури Нижньої лаври	137
Список скорочень	151
Відомості про авторів	152

Відновлені об'єкти фортифікацій Новобогородицької фортеці в м. Дніпро як основа концепції регенерації при визначенні основних розпланувальних вузлів для створення туристичної інфраструктури та принципів їх вирішення

Стаття присвячена проблемі пам'яткоохоронної роботи щодо фортифікацій пам'ятки історії національного значення «Новобогородицька фортеця».

Ключові слова: *Новобогородицька фортеця, містобудування, інфраструктура, фортифікаційний об'єкт, охоронні зони.*

В рамках конференції передбачено розгляд та обговорення конструктивних заходів по збереженню пам'яток історії і культури. В даному контексті нашу увагу привернула загальновідома пам'ятка історії національного значення – Новобогородицька фортеця у м. Дніпро (мал. 1). Зацікавленість даною фортецею посилює ризики впливу на територію пам'ятки останні 10 років. Зараз її територія постійно стає ареною для проведення фестивалів і святкових заходів. Поки що, вчасно розроблена і затверджена пам'яткоохоронна документація¹ стримувала сучасний негативний антропогенний містобудівний вплив на територію пам'ятки (хоча територія охоронної зони потерпала від постійно зростаючого «закритого» кладовища селища Шевченко) [1, с. 22-23]. Однак, в наслідок потужної інформаційної кампанії 2016-2018 рр., коли на основі не перевірених і дискусійних археологічних даних, лобіюється ідея існування більш раннього поселення на теренах фортеці під назвою Самарь, створюється загрозлива для пам'ятки ситуація. Ігнорується комплексний підхід щодо вивчення території, робляться швидкі і необдумані висновки про період існування давнього поселення, навіть розповсюджується і «просувається» ідея щодо передатування міста на підставі цифри «15Z4» з зображення торгівельної пломби знайденої випадково в 2001-2002рр. на теренах фортеці [2, с. 126]. Нікого з зацікавлених в новій даті заснування міста не турбує, що пломбу з цифрою «1524» виготовлено на території держав Ганзейського союзу далеко від місця знахідки. Більш того, в дивну ситуацію потрапили відомі історики, яких швиденько і тихо зібрали у Дніпрі на конференцію і запропонували підписати документ про можливість перегляду літочислення історії Дніпра (колишнього Дніпропетровська)². Чомусь ніхто з істориків не робить висновків з передатувань Новомосковська, Запоріжжя та інших міст, які вже стали посміховиськом.

¹ Проект зон охорони пам'ятки було розроблено в 2005 році, а затверджено в 2007 р.;

² Учасники X Дніпровської історико-краєзнавчої конференції «Історія Дніпровського Надпорожжя» прийняли резолюцію стосовно передатування. На основі обговорення учасниками було укладено резолюцію про можливість зміни початку літочислення обласного центру з 1776 р. на 1524 р., таким чином, відкинувши імперську урбаністичну ідеологію і утвердивши українське козацьке коріння міста, ведучи його початок від старовинного населеного пункту, що начеб то існував тут до будівництва російської фортеці;

Слід зазначити, що увага до об'єкту культурної спадщини сприяє докорінній зміні поглядів на історичні стереотипи, створенню нової історії міста і знову повторимося посилює ризик антропогенного впливу на міську ділянку де розташовуються залишки вищевказаної фортеці. Окресленню певних проблем навколо об'єкту і можливому варіанту їхнього вирішення присвячено дану працю.

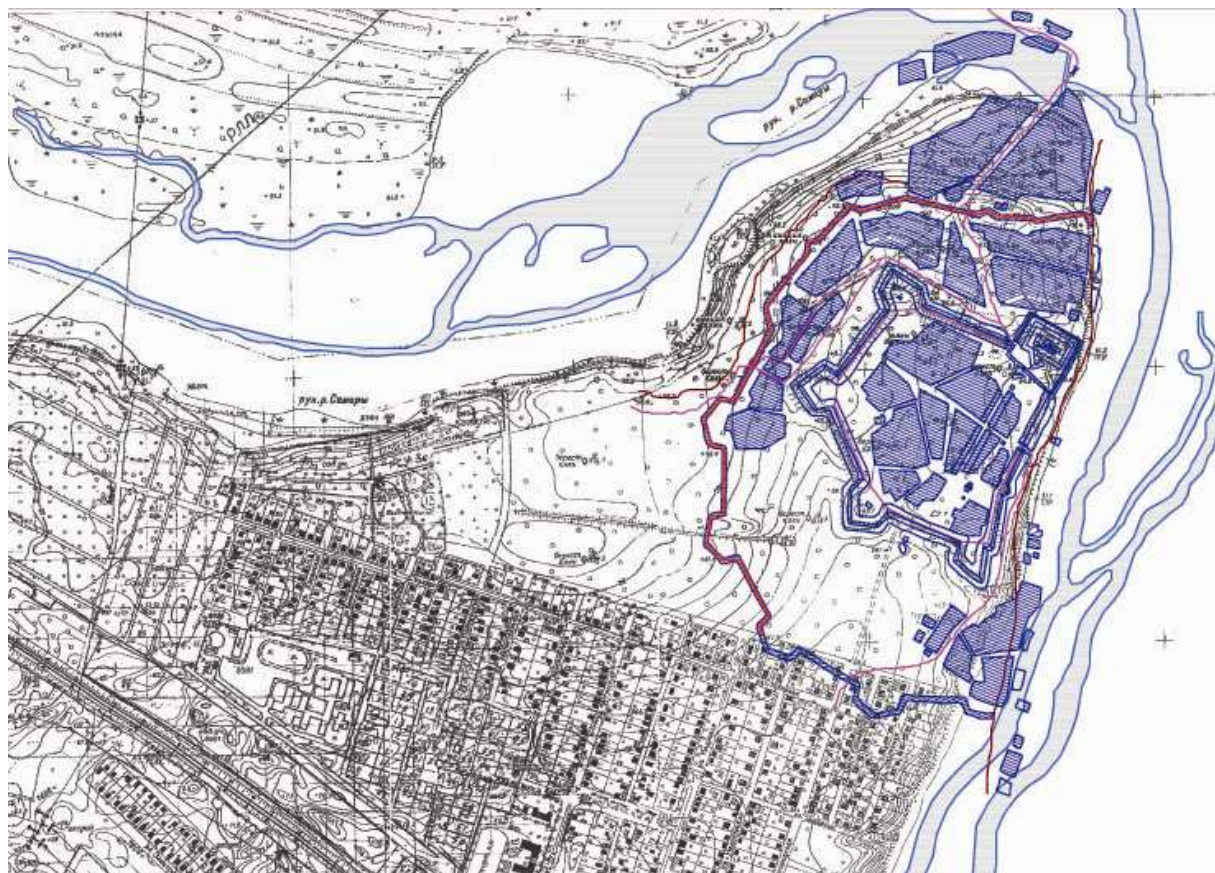
Мал. 1. Схема розташування укріплень XVII-XVIII ст. в межах сучасного міста Дніпра. Під номером 1 – Новобогородицька фортеця

Інтерес у забудовників до цієї території виникав не одноразово. Після кількох «невдалих» спроб «освоєння»³ прилеглої до фортеці території на березі р. Самари в вересні 2004 р. на ім'я Дніпропетровського міського голови було направлено листа Дніпропетровського обласного центру охорони історико-культурних цінностей⁴ в якому вказувалося про термінові заходи щодо поліпшення стану охорони. Серед вказаних заходів вказувалося про розроблення і затвердження проекту охоронної зони. На замовлення відділу комунального господарства Самарської районної ради міста в 2005 р. нами вперше для даної пам'ятки було розроблено «Проект зон охорони пам'ятки історії національного значення Новобогородицької фортеці (охор. № 1443) в м. Дніпропетровську» [3]. Існуюча містобудівна ситуація призвела до того, що західна частина колишнього посаду фортеці потрапила під кладовище, яке хоч і вважається закритим, однак постійно розростається в

³ Маються на увазі кілька спроб відведення території під приватні туристичні бази та зони відпочинку;

⁴ Лист від 06.09.2004 р.;

бік пам'ятки. З півдня впритул до колишнього посаду і навіть частково на його території (див. мал. 2) існують приватні житлові ділянки селища Шевченка.

Мал. 2. Схема розташування Новобогородицької фортеці і укріплення посаду навколо неї в структурі сучасного міста Дніпро. Червоним виділено частину укріплення посаду, що пропонована до відтворення.

Розгляд історіографії і джерельної бази хоч і дозволив встановити окремі етапи існування укріпленого поселення, проте для розуміння втраченої структури цього було замало. Головним завданням під час використання різних методів досліджень був комплексний підхід. Натурні дослідження дозволяли отримати інформацію про масштаб укріплень, його конфігурацію і окремі особливості розташування. Доволі інформативним став аналіз картографічних джерел у співставленні з сучасною топоосновою. Завдяки віднайденим історичним планам 1736 р., 1747 р., 1779 р., 1782 р., 1784 р., 1790 р., сер. XIX ст. [4, с. 14-75] вдалося простежити розвиток укріплення і його посаду (мал. 3).

Отримавши певну історичну містобудівну картину археологи отримали план дій на майбутні десятиліття досліджень, а розробники охоронних зон підгрунтя для виконання і обґрунтування запропонованих пам'яткоохоронних заходів. Відповідно до класифікації об'єктів культурної спадщини дана територія за типом є видатне місце з археологічної і історичної точки зору. У складі охоронної зони було виділено територію

пам'ятки (фортеці), що включала фортецю і прилеглу в межах 50 м від подошви кріпосного валу територію. Було встановлено зону археологічного культурного шару і охоронну зону пам'ятки. Проектом не встановлювалася зона регулювання забудови і зона охоронюваного ландшафту, тому що територія фортеці знаходиться в природному середовищі і ізольована від приватної забудови селища ім. Шевченко.

На встановленій території пам'ятки було передбачено консерваційний режим, що забороняє будь-які зміни, не пов'язані з археологічним вивченням, музеєфікацією, або науковою реставрацією самої пам'ятки – Новобогородицької фортеці і благоустроєм її території. Зазначалося, що з метою наукового вивчення пам'ятки необхідне подальше проведення комплексних археологічних робіт, які повинні виконуватись на підставі затвердженої програми відповідно до нормативів чинного законодавства. Наукову реставрацію і музеєфікацію пам'ятки, благоустрій її території потрібно виконувати тільки відповідно до затвердженої держорганами охорони пам'яток проектною документацією.

Режим використання території в межах охоронної зони було встановлено відповідно до вимог забезпечення збереження пам'ятки і її середовища, сприятливого зорового сприйняття, регламентуючим ступінь можливої реконструкції та містобудівних перетворень з метою поповнення втрат історичного середовища та включення об'єктів культурної спадщини в структуру сучасного міста. Територія в межах встановленої охоронної зони класифікувалася як частково порушене історичне середовище з наявністю дисонуючих сучасних споруд і стихійно зростаючим цвинтарем. На території охоронної зони пам'ятки історії було передбачено режим регенерації середовища. Тут заборонялася будь-яка господарська та будівельна діяльність. Дозволялися лише комплексні наукові дослідження території.

Не зважаючи на велику увагу дніпровських археологів до пам'ятки, довгий час розкопки відбувалися без бюджетних коштів. До того ж, бракувало розуміння з боку міської адміністрації. Пам'ятка з розробленими і затвердженими зонами охорони і досі залишається поза увагою розробників Історико-архітектурного опорного плану і відповідно Генерального плану. Однак, з 2011 р. до пам'ятки виявляють не аби яку зацікавленість різні громадські організації. Спочатку було ініційовано створення музейно-туристичного історико-археологічного комплексу «Стара Самарь – Новобогородицька фортеця» на кшталт «Запорозької Січі» на о. Хортиця⁵. З 2016 р. пам'яткою вже починають «опікуватися» КП «Агенство розвитку Дніпра»⁶ і КП «Етнографічні парки Дніпропетровська». В цей час на теренах посаду фортеці розпочинаються розкопки Дніпровською археологічною експедицією державного підприємства НДЦ «Національна археологічна

---

⁵ Відповідне звернення разом із проектом обласної програми в 2011 р. було направлено губернатору Дніпропетровщини О.Вілкулі (ініціатори ГО «ГРАД» і «Інститут суспільних досліджень» (заклад очолював В.Панченко));

⁶ Директор В.Панченко;

служба України» Інституту археології Національної академії наук України⁷. В 2017 р. після надання дозволу на передачу Новобогородицької фортеці на баланс КП «Етнографічні парки Дніпра»⁸ була розроблена і представлена концепція історико-культурного парку на Новобогородицькій фортеці, яку обіцяли «розпочати будувати в 2018 р.»⁹!

До комплексу, який вже називався «Самар-Дніпро-Парк», планувалися (увага!) наступні складові: відтворені будівлі XVII-XVIII ст. (і це за відсутності поступових архітектурно-містобудівних і архівних досліджень з 2008 року!) з розміщенням музеїв та арт-галерей і сувенірних магазинів; ділянки з демонстрацією археологічних розкопок (вірогідно малися на увазі музеєфіковані рештки виявлених об'єктів!); кінноспортивний комплекс; корчма-ресторан, готельний комплекс в етнічному стилі; кіноконцертний закритий комплекс [5].

Представлена концепція показала відсутність уваги розробників до території пам'ятки і прилеглих ділянок, ігнорування співпраці з фахівцями пам'яткоохоронних інституцій і дослідниками архітектурно-містобудівної спадщини міста, брак містобудівних досліджень і ігнорування існуючої пам'яткоохоронної документації, що сприяло нерозумінню цінності і важливості даних територій. Не зважаючи на низку організованих попередньо презентацій у місті, розгляд концепції «Створення історико-культурного центру «Стара Самарь» на території пам'ятки історії національного значення «Новобогородицька фортеця» у м. Дніпро» на місцевій містобудівній раді завершився її повним розгромом і відправленням на опрацювання зауважень.

На негативному прикладі загострювати увагу справа погана, однак слід відзначити основні недоліки отриманої на замовлення КП «Ландшафтні парки Дніпра» роботи. Після отримання дозволу на розроблення проектів землеустрою щодо організації та встановлення меж території рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарчого призначення¹⁰ вищезгадане КП замовило і отримало концептуальне рішення й обґрунтування поетапного освоєння території з влаштуванням «робочих блоків» (історико-археологічного, туристичного та архітектурного). Після аналізу території, на предмет зміни функціонального призначення розробники вирішили

---

⁷ http://dniprograd.org/2016/09/14/etnografichniy-park-na-teritorii-novobogoroditskoi-fortetsi_49386;

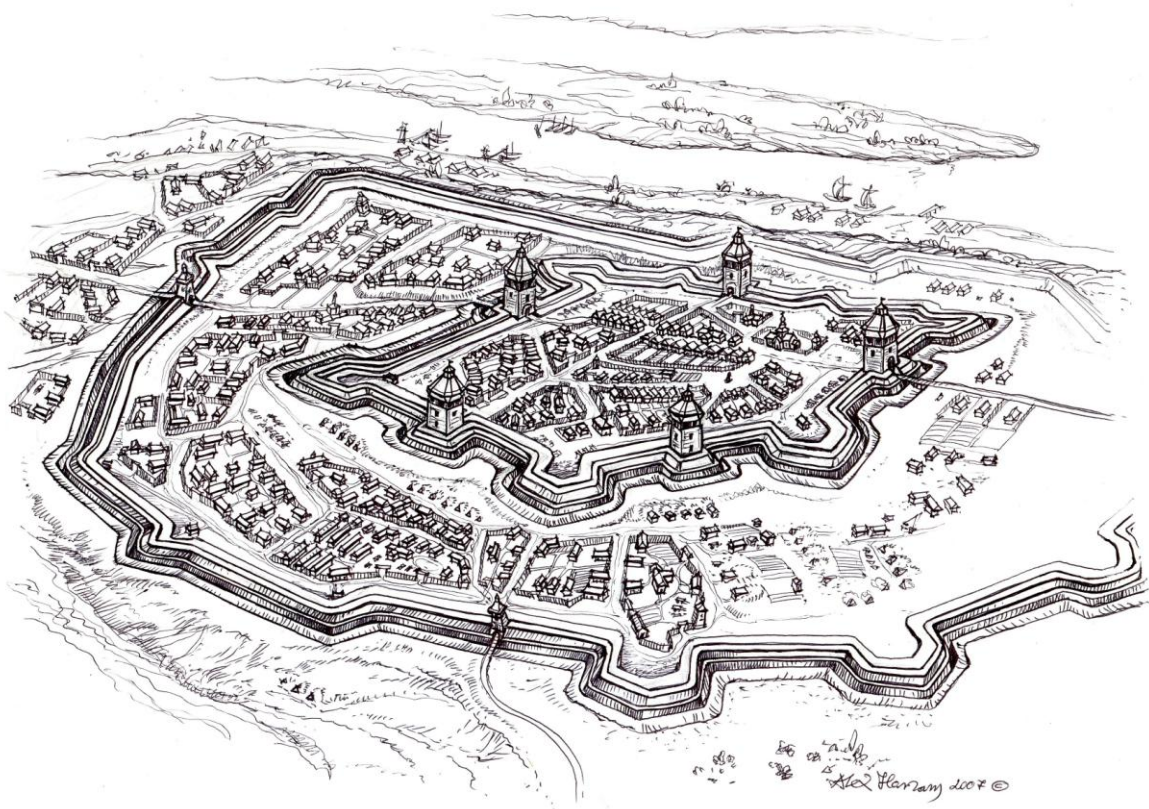
⁸ Рішення Дніпровської міської ради від 20.09.2017 №. 46/24 «Про надання дозволу на передачу з балансу відділу комунального господарства Самарської районної у місті Дніпрі ради на баланс КП «Етнографічні парки Дніпра» Новобогородицької фортеці;

⁹ За словами В.Панченка. Див. посилання: <http://nashemisto.dp.ua/2016/12/05/%D1%83-%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D1%96-%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BE-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8/#>;

¹⁰ Рішення Дніпровської міської ради від 31.01.2018 №231/29 «Про надання КП «Етнографічні парки Дніпра», код ЄДРПОУ 38528110, дозволу на розроблення проектів землеустрою щодо організації та встановлення меж території рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів та проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок по фактичному розміщенню Новобогородицької фортеці по вул. Новгородській (Самарський район)»;

використовувати територію пам'ятки за своїм баченням. На рівні зонування розробники залишили територію пам'ятки в межах визначених пам'яткоохоронним проектом 2005-2007 рр. під назвою «Зона Фортеці». А от до території охоронної зони пам'ятки увійшли «Зона передфортечна», «Зона Старе місто», «Зона Відпочинок і спорт» і «Зона господарства»! Було розроблено схему режиму регулювання забудови (як зазначалося відповідно до проекту 2007 р.), завдяки якій в самій фортеці пропонувалося створити три широких просіки, які перетиналися в центральній частині і утворювали величезне коло. Вся фортеця повинна була нагадувати величезну «сніжинку», або «мішень». Навколо пам'ятки пропонувалося влаштувати не вигадливу систему доріжок з чомусь овальними майданчиками. З точки зору планувальної мережі нічого цікавого не відбувалось, а от територія пам'ятки і її зона охорони отримували 30 нових об'єктів, розкиданих по вигаданим зонам. Найприскіпливішої уваги було приділено «Господарській зоні». Вона мала саму виразну форму з новими майданами і вулицями, з низкою нових будівель і зовсім «чужою» для пам'ятки планувальною схемою.

**Мал. 3. Гіпотетична реконструкція Новобогородицької фортеці наприкінці XVII ст.
Малюнок-реконструкція автора.**

Державні кошти використано, час триває, затверджена містобудівна документація відсутня, апетити на дану територію не зменшуються. Не зважаючи на статус території об'єкту культурної спадщини вона в умовах, що склалися в м. Дніпро залишається під загрозою антропогенного впливу нових господарів.

Під час виконань пам'яткоохоронних досліджень нами вивчалася територія не лише фортеці, а й всього річкового мису, який утворився при впадінні р. Кримки (Татарки) у р. Самару. Було проведено значні за обсягом історико-містобудівні роботи і зроблено теоретичні висновки, проаналізовано джерельну базу, архітектурну, історичну та археологічну спадщину. Проблема формування загальної для міста і пам'ятки інфраструктури існує і зараз.

За режимами використання території зон охорони пам'ятки дозволяються розробки спеціальних проектів, погоджених з центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини – Мінкультури. В таких проектах, на нашу думку, можливими є роботи з регенерації існуючого середовища навколо пам'ятки і на теренах самої пам'ятки, оскільки зараз це в більшості лісова посадка. Лише на основі подальших історико-містобудівних досліджень, яких бракує зараз, можна говорити про роботи пов'язані зі збереженням і реконструкцією історичного розпланування, будівель і споруд, благоустроєм території, санацією рослинності на основі спеціальних проектів.

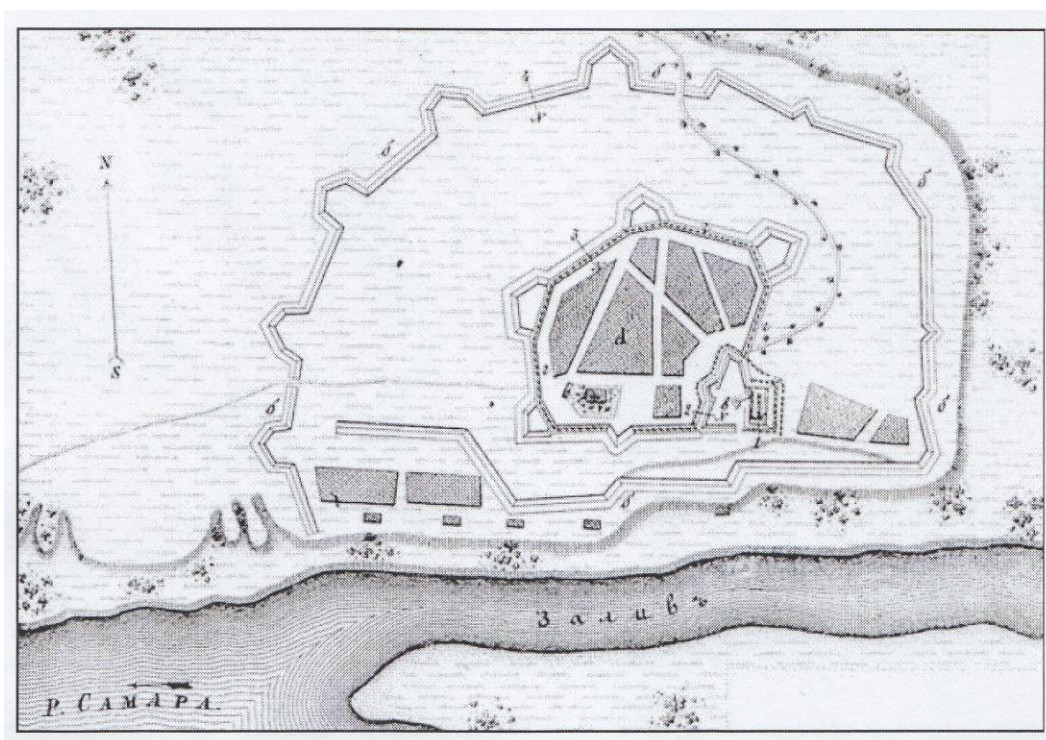
Після опрацювання нами містобудівних матеріалів та проведення натурних досліджень є зрозумілим, що створення і формування певної туристичної інфраструктури для комплексного обслуговування відвідувачів через терени міста є можливим лише після створення належної дорожньо-транспортної схеми з пішохідними зв'язками як ззовні так і на території охоронних зон пам'ятки. Для впровадження первинної концепції існують різні напрямки.

Так сталося, що на сьогодні вціліла лише частина історичного комплексу фортеці. На території пам'ятки і зон охорони домінує на сьогодні природне середовище. Межі приватного сектора і існуючого кладовища хоч і окреслюють певні перепони, однак мають по відношенню до пам'ятки випадкове відношення. В такій складній містобудівній ситуації нами пропонується для покращення сприйняття і підкреслення пам'ятки в середовищі акцентувати увагу на втраченому історичному об'єкті, який в силу свого розміру, конфігурації і призначенню міг би статися в нагоді під час створення численних складових можливої інфраструктури в спорідненому для пам'ятки задумі на науково-іконографічній основі. Мова йде про фортифікаційний елемент XVII-XVIII ст., який в історичних джерелах має назву «зовнішній вал», або «укріплення посаду міста».

Картографічні джерела відтворюють архітектурно-містобудівну ситуацію фортеці та посаду на період XVIII ст. Завдяки ним ми знаємо, що навколо укріплень фортеці існував посад зі своїми фортифікаційними спорудами. Трасування валів і окремих складових міського посаду вдалося локалізувати за архівними матеріалами, проведені археологічні дослідження підтвердили наявність залишків обвідного валу навколо посаду.

Конструктивні особливості «валової фортеці» 1688 р. з сімнадцятьма «виводами»¹¹ навколо посаду було оприлюднено нами в 2008 р. за даними Д.Яворницького. План укріплення було складено голландським інженером Вазалем (фон Заленом, Фонзаліним). Відомо, що довжина земляного окопу навколо частини міста була 600 сажнів (1280 м), «в підосві» 18 сажнів (38,4 м), висота його валів до щита становила 2 сажня (4,3 м), висота щита ззовні 0,5 сажня (1,1 м), всередині 1 сажень (2,1 м), глибина рову – 3 сажні (6,4 м) [6, с. 49].

Відомо також з архівних джерел 1736 р., що укріплення навколо посаду у 1711 р. згідно з умовою Прутського договору між Росією і Туреччиною було частково зруйновано. Рови було закидано землею з валів, але навіть після цього висота валу залишалася 1,7 сажня висотою, а глибина рову 2,3 сажня.

Мал. 4. План ретраншементу навколо Новобогородицької фортеці. Мапа 1736 р.

У військову кампанію 1736 р. укріплення було реконструйоване під проводом фельдмаршала Мініха. Після реконструкції профіль укріплення складався з двох частин – широкого рову (шириною 11,7, глибиною 2,3 м) й низького розгорнутого валу (шириною 10,7 м, висотою 1,7 м). тож загальна ширина профілю становила приблизно 22,4 м (10,5 саж.). не було ніяких натяків на інші компоненти укріплення (банкет, бруствер, берма, гласис).

Нам відома мапа 1736 р. (мал. 4) на якій добре видно лінію укріплень навколо посаду Богородицької (Новобогородицької) фортеці. Вони оточували посад фортеці вже з усіх сторін (навіть з боку ріки Самари) і

¹¹ За описом 1688 р., фортеця мала 17 (за іншими даними – 14) «виводів». Якщо скласти кількість бастионів, пів бастионів, реданів та «виводів» (з вежами та кремальєрним фронтом), отримаємо 14 «виводів»;

склалися з валу, який місцями мав бастіонне, редан не та кремальєрне розміщення. Вірогідніше за все обрис укріплення посаду залишився на місцях первинного трасувального контуру.

До нашого часу даний фортифікаційний об'єкт не зберігся. Говорячи про сучасну містобудівну ситуацію слід вказати, що місце колишнього розташування втраченого об'єкту (більша його частина за винятком південної ділянки, яка потрапила в межі приватного сектору) знаходиться в межах зони охорони пам'ятки.

Вирішення містобудівної проблеми організації території навколо пам'ятки може розвиватися в кількох напрямках. Наше бачення вирішення даної проблеми полягає у регенерації території навколо пам'ятки у відновленні втраченого фортифікаційного елемента (принаймні, більшої його частини) для врахування і розуміння образу, який складався на різних етапах існування фортеці. Даний лінійний об'єкт буде мати низку функцій на користь захисту і функціонування пам'ятки. Після комплексного дослідження трасувального напрямку майбутнього об'єкту археологами і з'ясування уточненої його конфігурації слід врахувати історичні параметри та масштаб об'єкту під час компоновки його об'єму в ділянку можливого проектування. Сам об'єм завдяки значним параметрам дозволить розмістити в ньому низку сучасних об'єктів (адміністративні, культурні і торгівельні). Широка палітра функцій пропонованої інфраструктури диктує можливість значного об'єму будівництва на користь майбутнього пам'ятки.

Відтворення втраченого укріплення посаду Богородицької фортеці дозволить створити стилістично єдиний зовнішній вигляд фортечного комплексу і території посаду з новими об'єктами, спрямувати проектні задуми вирішення середовища в певному коректному для пам'ятки руслі, посилити захист території пам'ятки від антропогенних впливів з боку житлової зони, проектованої об'їзної траси і зони цвинтаря, здійснити формування візуального фронту сприйняття пам'ятки комфортного для відвідувачів без втручання на територію пам'ятки. Це в свою чергу, сприятиме вдосконаленню містобудівної ситуації під час корегування і розробки нових проектних рішень генерального плану міста.

Дана пропозиція лише рекомендує один з варіантів можливого вирішення проблеми створення багатофункціонального та комфортного простору для мешканців міста і відвідувачів пам'ятника історії і не претендує на вичерпність. Подібне рішення гарантує стилістично-композиційну і історичну узгодженість сучасного міста і пам'ятки історії національного значення на відміну від запропонованої нещодавно концепції громадських організацій міста Дніпро.

Список використаних джерел:

1. Харлан О.В. «Новобогородицька фортеця» як об'єкт пам'яткоохоронних досліджень 2005 р. // Нові дослідження пам'яток Козацької доби в Україні. Збірник наукових статей. Вип. 26. – К., 2017. – С. 22-32. Див. дану статтю за посиланням:

https://www.academia.edu/35272984/Kharlan_Oleksandr_Novobogoroditska_fortress_of_the_study_in_2005;

2. Векленко В, Філімонов Д. Археологічне закриття козацької Самарі XVI-XVII ст. // Нові дослідження пам'яток Козацької доби в Україні. Збірник наукових статей. Вип. 27. – К., 2018. – С. 126;

3. Проект зон охорони пам'ятки історії національного значення Новобогородицької фортеці (охор. № 1443) в м. Дніпропетровську / О.В.Харлан – ГАП. – Дніпропетровськ: ПП «САД», 2005. – 88 с. (з графічними додатками, фотоматеріалами і історичними довідками докт. історичн. наук Швидько Г.К. (НГУ) та докт. історичн. наук Ковальнової І.Ф. (ДНУ));

4. Харлан О. Архітектура і будівництво // Палімпсест. Коріння міста: поселення XVII-XVIII століть в історії Дніпропетровська / О.Репан, В.Старостін, О.Харлан. – К.: Українські пропілеї, 2008. – С. 14-75;

5. Стець М. У Дніпрі хочуть створити Парк радянського періоду // Наше місто. Головна газета Дніпра. – 19.08.2016. Див. посилання: <http://nashemisto.dp.ua/2016/08/19/u-dnipri-hochut-stvoriti-park-radyanskogo-periodu/>;

6. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1991. – Т. 3. – С. 49;

Список ілюстрацій:

1. Схема розташування укріплень XVII-XVIII ст. в межах сучасного міста Дніпра. Під номером 1 – Новобогородицька фортеця.
2. Схема розташування Новобогородицької фортеці і укріплення посаду навколо неї в структурі сучасного міста Дніпро. Червоним виділено частину укріплення посаду, що пропонується до відтворення.
3. Гіпотетична реконструкція Новобогородицької фортеці наприкінці XVII ст. Малюнок-реконструкція автора.
4. План ретраншементу навколо Новобогородицької фортеці. Мапа 1736 р.